

Egy nyelv(használat)i mítosról (?) a tények tükrében¹

P. LAKATOS ILONA – T. KÁROLYI MARGIT – IGLAI EDIT

1. Bevezetés

A nyelvi mítoszok, azaz a nyelvhasználatra, nyelvhasználati szabályokra, nyelvekre, nyelvváltozatok megítélésére vonatkozó széles körben elterjedt laikus, a nyelvközösség vagy a beszélőközösségek kultúrájába beágyazódott hiedelmek (vö. pl. Bauer, Laurie–Trudgill 1998; Domonkosi 2007: 141–3; Lanstyák 2007a: 156–7, 2007b: 174–5), a tudományosan, empirikus adatokkal alá nem támasztott nézetek között fellelhetők a nyelvváltozatok használatához, társadalmi disztribúciójához kapcsolódó vélekedések is. Pl. „Az irodalmi nyelv és a köznyelv, azaz a standard nyelvváltozat a „helyes” nyelv, a nyelvjárások a standardnak az iskolázatlan, egyszerű emberek ajkán keletkezett romlott és hibás változatai” (Lanstyák 2007b: 178).

Ezek az egyetemes, a nyelv és az azt beszélő közösség viszonyára (Lanstyák 2007a: 161) utaló nyelvi reflexiók, a nyelv külső változatosságára, a nyelvi rétegzettségére vonatkozó vélemények nem mai keletűek, de a nyelvi attitűdvizsgálatok bizonyítják, hogy még napjainkban is tartják magukat (l. pl. Domonkosi 2007: 143–9; Lakatos 2007: 158–60). Kialakulásuk, elterjedtségük hátterében egyrészt a standardizmus mint nyelvi és a homogenizmus mint nyelvi töltetű politikai ideológiák állnak (vö. Lanstyák 2009: 84), másrészt az a tény, hogy „A nyelvi változatosságnak ez az aspektusa olyannyira feltűnő, hogy a hétköznapi beszélők is észlelik, nap mint nap szembesülnek vele. Nem csoda hát, hogy véleményük is van róla” (Lanstyák 2007b: 178).

A nyelvi mítoszok – melyeknek terjesztésében és fenntartásában köznapi emberek, tanárok és tudósok is részt vesznek – befolyásolják a hétköznapi beszélők nyelvi viselkedését, attitűdjét, „ennélfogva nyelvi változások megindulásához vagy megerősödéséhez is hozzájárulhatnak” (Lanstyák 2007a: 156).

A nyelvjárásokról, illetve a dialektusok társadalmi disztribúciójáról, továbbá kommunikációs hatóköréről a dialektológia azt vallja, hogy az a nyelvváltozat, melyet „...általában a falvakban felnőtt és ott lakó, a hozzá legalábbis semleges viszonyuló emberek elsődleges nyelvváltozatukként, spontán módon használnak a számukra természetes, mindennapos, informális-familiáris beszédhelyzetekben, s elsősorban az egymás közötti kommunikációban” (Kiss Jenő szerk., 2001: 36). Használói körükbe elsősorban az alsó társadalmi rétegek tartoznak, területi elterjedtségük kötött, kommunikációs hatókörük csekély (vö. Kiss szerk., 2001: 42–3).

A közvélekedés a nyelvjárások társadalmi helyzetéről, eloszlásáról nemzetközi viszonylatban is az, hogy mivel a dialektus szubstandard, alacsony státusú, gyakran rusztikus formája a nyelvnek, a parasztsághoz, a munkásosztályhoz vagy más alacsony presztízsű réteghez kapcsolható (vö. Chambers – Trudgill 2002: 3). A hagyományos dialektológiai vizsgálatok (l. nagyatlász, de az újatlászban is) a magasabb iskolai végzettségűeket nem is vonták be az adatközlők sorába.

A nyelvváltozatok és a nyelvi változók szociolingvisztikai vagy szociodialektológiai vizsgálatainak az utóbbi évtizedben közzétett eredményei árnyalják – iskolázottság szempontjából is – a nyelvváltozatok területi és társadalmi megoszlásáról kialakult tudományos képet (vö. pl. elsősorban a Kontra szerk., 2003; lásd még Kiss Jenő: szerk., 2001; Guttmann–Molnár szerk., 2007; Szabó szerk., 1990; P. Lakatos–T. Károlyi szerk., 2004. stb.). Tanulmányok igazolják, hogy faluhelyen is vannak köznyelvi beszélők, és a kis- és mezővárosokban is élnek nyelvjárási beszélők (Kiss szerk., 2001: 185), az értelmiségiek is

¹ Készült az OTKA K 76239 számú pályázat keretében.

használják a dialektális variánsokat (Molnár 1992: 52–6; Kožik Diána 2004: 51–2). S az is köztudott, hogy az emberek a nyelvet a nyelvi kompetencia, a kommunikációs kompetencia, ill. a nyelvről való általános tudásuk, azaz a nyelvi mentalitásuk alapján működtetik.

„Közléstudásunk és nyelvi mentalitásunk a társadalomba való belenövésünk során s a mindenkori, illetőleg mindig változó környezet hatására alakul ki, s életünk végéig módosul ... változik a beszélőközösségben elfoglalt nyelvi pozícióink is. Mindezek következménye nyelvhasználatunk bizonyos mértékű módosulása is” (Kiss Jenő 2008: 263).

A nyelvváltozatok társadalmi megoszlásáról kialakult vélekedések árnyalása, pontosítása céljából célszerű tehát tüzetesebben megvizsgálni a falusi értelmiség nyelvhasználatát, azt, hogy milyen arányban használja ez a réteg a nyelvjárást (l. pl. Kožik 2004: 51; Lakatos 2007: 158), vagy a különböző dialektális variánsokat, mivel tudjuk, hogy a magyar vidéki társadalomban az utóbbi fél évszázadban igen nagy arányú volt a társadalmi mobilitás. „A legnagyobb a munkás- és parasztsaládok gyermekeinek az arányára az általános és középiskolai tanárok között, valamint az agrárértelmiségben, legkisebb az írók, művészek, társadalomtudósok, valamint jogászok és orvosok rétegeiben” (Andorka 1997: 250).

2. Kérdésfeltevés, kutatási háttér

Tanulmányunkban arra keressük a választ, hogy a magas iskolai végzettségű adatközlők megőrizték-e, avagy megőriztek-e bizonyos jellemzőket az elsődleges, minden bizonnyal nyelvjárási változatukból. Milyen külső (pl. a helyes-helytelen nyelvhasználatról szóló népi vélekedések (vö. Domonkosi 2007: 141–6), presztízs- és pragmatikai szempontok stb.) vagy szubjektív tényezők irányítják a nyelvváltozat/nyelvi variáns választásban a magas státusú adatközlőket? S a végső kérdés természetesen az, hogy igaz-e az a vélekedés, hogy a nyelvjárások hordozói, továbbélítői csak az alacsony státusú beszélők lehetnek.

Munkánkban a szóban forgó nyelvi mítosz helytállóságát vagy éppen „lerombolását” objektív adatokkal kívánjuk igazolni, egyúttal első összegzését adva azoknak a részeredményeknek, amelyekig a hármas határ mentén gyűjtött anyag informatizálása során eljutottunk. Munkák alapját a 2009-ben indult OTKA K76239 számú pályázat keretében eddig részlegesen létrehozott/feldolgozott informatizált adatbázis adja: határon innen és túl 7–7, tehát összesen 14 település (Barabás, Beregsurány, Bátorliget, Lónya, Rozsály, Tarpa, Tiszabecs; Badaló, Beregsom, Beregszász, Bótrágy, Börvely, Mezőkaszony, Tiszaújlak). A morfológiai vizsgálat során 38, a szókincsbelinél 40 felsőfokú (egyetem vagy főiskola) iskolai végzettségű főként pedagógus és agrárértelmiségi adatközlő összesen közel ötezer elemszámú nyelvi korpuszát vettük számba. [Az adatközlők nem és kor szerint is rétegzettek, a kiválasztás illetve az anyaggyűjtés módszeréről lásd részletesen P. Lakatos Ilona szerk., 2002. A meglévő nyelvi korpusz informatizálásának buktatóiról, az azt megelőző előkészítési szakaszban felmerült problémákról már korábban vázlatosan beszámoltunk (vö. P. Lakatos – T. Károlyi – Iglai 2010: 139–47)].

A vizsgált mítosz ellenőrzése szempontjából lényeges módszertani kikötés volt, hogy kizárólag azokat a címszavakat vontuk be értékelésünkbe, amelyeknél a köznyelv: nyelvjárási oppozíció világosan megállapítható. Külön pontban tárgyaljuk a morfológiai és lexikológiai eredményeket. Ezen oppozíciót vizsgálva ugyanis a legmagasabb iskolai végzettségű adatközlők választásai még inkább megmutathatják, hogy melyek azok a jelenségek/lexémák, amelyek még a diplomások nyelvhasználatában is inkább dialektális változataikban élnek a fenti nyelvi mítosz ellenére, sőt feltételezhetően – éppen a végzettség miatt – annak ismeretében. Így a mikroelemzés adatai segíthetik a vizsgált terület nyelvi állapotának bemutatását, hozzájárulhatnak a nyelvi mozgás érzékeltetéséhez. [Vö.: „A nyelvi mítoszok – akár csak az egyéb mítoszok – befolyásolják a hétköznapi beszélők viselkedését (mindenekelőtt, de nem kizárólagosan nyelvi viselkedésüket), ennél fogva nyelvi változások megindulásához vagy megerősödéséhez is hozzájárulhatnak” Lanstyák 2007a: 156.]

3. A morfológiai jelenségek értékelése

A morfológiai jelenségeket 16 változóval, 70 morfémakerkezetben, 38 adatközlő aktív, indirekt kérdőívvel gyűjtött adataival értékeljük. A feldolgozott jelenségek: latívuszi *-nál/-nél*; E/2. személyű általános ragozású *-l (adol)*; E/3. határozott ragozású *-i (tudi)*; E/3. *-l (fől)*; E/3. általános ragozású *-n (megyen)*; köznyelvi ikes – nyelvjárási iktelen változatok; reduplikáció; többeseji időtartamot váltakoztató névszótövek). (A morfológiai jelenségekhez kapcsolódó korábbi eredményeinkről l. P. Lakatos szerk., 2002: 43; 81–104.)

A felsőfokú végzettségű adatközlők korpuszának számítógéppel feldolgozott eredményeit a standard (S), dialektális (D) és a kérdőív hívómondataira együtt megadott, ún. „kettős adatok” (dialektális és standard együtt = DS) szerinti bontásban az alábbi táblázat tartalmazza.

1. táblázat

N = 2144		
S	D	DS
1897	203	44
88,47%	9,46%	2,05%

Az összesített adatok a standard formák túlsúlyáról vallanak (88,5%), nem értékelhető arányú a DS-adatok száma. (A későbbi teljes korpuszt felölelő értékelésnél a más független változókkal jellemezhető adatközlőkkel való összevetéskor minden valószínűség szerint ez az arány lényeges különbséget fog mutatni: persze egyelőre ez is besorolható a mítoszok kategóriájába.)

A hármas határ mentén végzett szociodialektológiai vizsgálatok egyik fontos célkitűzése a mesterséges országhatár nyelvhasználatot befolyásoló szerepének vizsgálata. Korábbi összesítő eredményeink (vö. P. Lakatos szerk., 2002) az országhatár egyértelmű nyelvi elkülönítő szerepéről tanúskodtak, a fenti adatok alapján azonban látható, hogy a legmagasabb iskolai végzettségűek tekintetében a határ nem tekinthető a nyelvhasználatot eltérő módon befolyásoló tényezőnek; a végzettséggel minden bizonnyal összefüggő nyelvi/nyelvhasználati kultúra meg is szünteti azt. Fontosnak tartjuk ugyanakkor annak kiemelését, hogy egy-két változó esetében, ha nagyon kicsi arányban is, mégis megfigyelhető, hogy a dialektális változat jobban köthető a határokon túli diplomás adatközlőkhöz [*nől, fől; megyen; elfogyik; a reduplikáció (aztat, tikteket, mostan) jelensége*], ill. csak az ő korpuszukban jelenik meg az E/3. sz. határozott ragozású *-i: kapi*].

Itt kapcsolódhatunk ahhoz a fontos kérdéshez, hogy mely morfológiai jelenségtípusok azok, amelyeknél viszonylagosan magasabb a dialektális variánsok vagy a kettős adatok száma. Ennek vizsgálatát azért tartjuk fontosnak, mert feltételezhető, hogy a legmagasabb iskolai végzettségűek nyelvhasználatában is élő dialektális változatok (számos szocio- és pszicholingvisztikai ok miatt) még egyértelműbben jelzik az adott beszélőközösség nyelvhasználati/nyelvjárási normájának jelenségeit.

Ezek a jelenségek:

- az E/3. sz. *-l: nől*-típus,
- a nyelvjárási iktelen alakok: *összegeyül, jelen (meg)*,
- a nyelvjárási ikesek: *elveszik, elveszlik*,
- az *itthol – otthol* határozószók,
- a *vereben*-típus (a *veréb*-típus határozóragos alakjai szemben a nominatívusszal).

Csak DS adataink vannak a *hisz* ige E/3. személyű általános ragozású *hiszen* változatára, az *Erzsiéknél* (hová?), a *tudol*, a *szeker* variánsokra, és főleg DS-ként adatható a *mensz*.

Az adatközlők nem arányos megoszlása miatt a morfológiai jelenségek összesítésekor a nemek és az életkor szerinti megoszlás nem értékelhető érdemi módon, az azonban igazolható, hogy a nem és az életkor független változója a diplomások esetében nem játszik lényeges szerepet, alárendelődik az iskolázottsághoz köthető variabilitásnak.

4. A nyelvjárási lexikológia vizsgálatának problémája; a korpusz lexikológiai jelenségeinek értékelése

A hármas határ mentén végzett kutatásainkban kezdettől fogva természetszerűen – az országhatár elkülönítő szerepével és a változásvizsgálattal együtt – a nyelvi variabilitással is foglalkozunk. Tényként kezelhetjük azt, hogy a morfológiai és a lexikológiai variabilitásnak más-más okai lehetnek, ennek megfelelően a morfológiai és a lexikológiai variancia feltárása sem történhet azonos módszerekkel. Minden bizonnyal az indukáló tényező különbözőségével is összefügg az, hogy az általunk elemzett korpusz is jelentős különbségeket mutat a vizsgált szempontok tekintetében is. Nem véletlen az sem, hogy a szakirodalomban gyakran találkozunk a lexikológiai vizsgálatok problémáira utaló megjegyzésekkel (vö. pl. Bokor 1995: 8; Végh 1982: 429), illetve különféle megközelítések lehetőségével (vö. pl. Murádin 1980; Imre Samu 1987; Cs. Nagy 2003).

Saját hármas határ menti korpuszunk informatizálás során is szembesültünk azzal, hogy a szókinccs adatok a vártnál is nagyobb variabilitást mutatnak, és nyilvánvalóvá vált az is, hogy a dialektológia változásvizsgálatban alkalmazott módszere itt nem lehet maradéktalanul célravezető, hiszen a lexémák sokfélesége alapvetően nem csak a standard – dialektális szembenállásból, hanem feltehetően sokkal inkább pl. a valóság megismerésének különbözőségéből, az eltérő látásmódból, az elsődleges társadalmi és nyelvi szocializáció különbözőségeiből eredhet. Ezek a kérdések részben már a nyelvjárások lexikai variabilitásának kognitív szempontú vizsgálatát vetik fel (Gitte Kristiansen–René Dirven ed., 2008; Tolcsvai 2004).

Mindezek alapján nyilvánvalóvá vált, hogy az informatizálás során (is) a morfológiai és a lexikológiai jelenségek külön kialakítható szempontok szerint értelmezhetők és elemezhetők.

Mostani összegzésünkben mindezen szempontokat nem tudjuk figyelembe venni, ezek vizsgálata már kijelölten későbbi feladataink közé tartozik. Szókinccskérdőívünkéből így most csak azon lexémák változatait dolgoztuk föl, amelyek a vizsgált területen standard: dialektális szembenállást mutatnak, a variabilitás elsősorban (de természetesen nemcsak kizárólag) ezen a síkon jelentkezik.

Az elemzett korpuszban a szókinccs vizsgálata 40 diplomás adatközlő által megadott 1869 lexéma alapján történt.

2. táblázat

S	D	DS
1024	556	289
54,78%	29,74%	15,46%

A morfológiai eredményekkel összevetve látható a standard kisebb és a DS-adatok viszonylag lényegesen magasabb aránya.

A fenti oppozíció alapján vizsgálható 50 lexéma egyértelműen három jól elkülöníthető csoportra bontható.

a. Azok, amelyek standard változatokban (70%-nál magasabb arányban) élnek a diplomás adatközlők nyelvhasználatában;

b. azok, amelyek dialektális változatokban (70%-nál nagyobb arányban);

c. azok, amelyek esetében megközelítőleg azonos a standard és a dialektális változatok aránya.

E három csoport kialakításához nem vettük figyelembe a DS (vagyis az együttesen megadott dialektális és standard adatok számát), de az alábbiakban kitérünk ezek elemzésére is, hiszen látni fogjuk, hogyan érzékeltetik a pillanatnyi állapot rögzítése mellett a nyelvi mozgás lehetőségét.

a. Standard változatukban élnek a diplomások nyelvhasználatában (70% felett, 15 lexéma): **búza** (élet); **sündisznó** (süinkutya, szúróskutya); **denevér** (bőregér, szárnyasegér); **ebihal** (pochal), **napraforgó** (forgó), **függöny** (firhang), **befőtt** (befősz), **derelye** (barátfüle), **reggeli** (füstök), **méh** (dongó), **tojássárgája** (széke, szike), **sótlan** (sajtalan), **mosolyog** (bazzalyog), **púpos** (puccos), **ablaküveg** (ablakkarika).

A dialektális változatot csak DS adatban kaptuk meg: **búza** (élet), **sündisznó** (süinkutya, szúróskutya), **denevér** (bőregér, szárnyasegér), **mosolyog** (bazzalyog). A fenti lexémák esetében a standardizáció folyamatának erősségét mutatja az is, hogy a később bemutatandó csoportok lexémáival összevetve ebben a csoportban nagyon kevés a DS adatok száma. Hasonlóan ahhoz, ahogyan a morfológiai jelenségek értékelésekor láttuk, ha az országhatár nyelvhasználatot befolyásoló szerepét vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a fenti csoportba tartozó lexémák esetében az országhatár nem eredményez lényeges különbséget (mindössze a **befőtt** dialektális **befősz** változata az, amelyet csak határon túlról kaptunk).

Bizonyos életkori elkülönülés ugyanakkor kibontakozik a határ mindkét oldalán: a fiatal értelmiségiek már kettős adatokban sem adják meg az alábbi dialektális variánsokat: **élet** (búza), **süinkutya**, **szúróskutya** (sündisznó); **firhang** (függöny), **barátfüle** (derelye), **dongó** (méh), **széke**, **szike** (tojássárgája); **duccos** (púpos). Ezek lexémák azok, amelyek a vizsgált korpusz alapján a fiatal értelmiségiek szempontjából már nyelvjárási archaizmusnak tekinthetők.

Az alábbi csoportnál valamivel kisebb mértékben (70% alatt), de még mindig a köznyelvi változat erőteljesebb jelenlétét figyelhetjük meg az alábbi lexémák esetében (7 lexéma): **palánta** (palánt), **huzat** (haj, ciha); **padlás** (pad), **mellény** (lajbi), **pufók** (pufli), **pupilla** (szembogár, szeme világa), **kendermagos** (iromba). Az előbbi csoporttal összevetve lényeges különbséget jelent az, hogy a kapott standard variánsok száma kevesebb ugyan, mint ott volt összegezhető, valamivel több viszont a DS adatok száma. A fiatal diplomások ugyanakkor már a kettős adatokban sem adják meg a **haj/ciha**, **lajbi**, **pufli**, **szembogár/szeme világa** és az **iromba** tájszavakat.

b. A második nagy csoportba azok a lexémák kerültek (10 lexéma), amelyek a dialektális-standard variánsai közül a diplomások nyelvhasználatában is a dialektális változatok élnek (70% feletti az D aránya): **köszméte**, **büszke**, **pöszméte** (egres); **paszuly** (bab), **tengeri**, **málé** (kukorica), **tok**, **angin** (párnahuzat); **spór**, **sparhelt** (tűhely); **púp** (köldök), **bélpoklos** (falánk), **selyp**, **tota** (selypes), **bandzsa**, **kancsi** stb. (kancsal), **pucér** (meztelen).

A nyelvjárási változattal együtt gyakran megadják adatközlőink a köznyelvi variánst is: különösen a **köszméte**, **paszuly**, **tengeri**, **púp**, **pucér** szerepel gyakran DS adatban. Ezen csoportban az életkornak és az országhatárnak azonban nincs különbséget hozó szerepe.

Kisebb mértékben ugyan, de még mindig a dialektális változatok fordulnak elő gyakrabban az alábbi lexémák esetében: **kötő/surc** (kötény), **csonár**, **csilán** stb. (csalán); **sikanyózik**, **sikárkózik** stb. (csúszkál).

A **csalán** köznyelvi lexéma dialektális változatai azonban a fiatal értelmiségiek nyelvhasználatát már sokkal kevésbé jellemzik, mint az idősebb diplomásokét.

c. A változásvizsgálat szempontjából a legérdekesebb a harmadik csoport, amelybe azok a lexémák kerültek, amelyek a legmagasabb iskolai végzettségűek nyelvhasználatát vizsgálva is leginkább tükrözik az átmenetiség állapotát: a DS adatokat nem számítva is közel azonos arányban kaptuk meg a köznyelvi és a nyelvjárási változatokat. Az átmeneti állapotot tovább

erősíti, hogy minden e csoportba sorolható lexémát jellemez még továbbá a DS adatok kimagasló száma (különösen figyelemre méltó ez a korábbi két csoport lényegesen alacsonyabb számú DS adataival összevetve) (12 lexéma):

sonka/sódar (+ DS: 27,27%); *nudli/pucuka, angyalbögyörő* stb. (+ DS: 22%); *sárgarépa/murok, murkó* stb. (+ DS: 28,18%); *hüvely/cső, héj* (+ DS: 8,57%); *csipkebogyó/hecsepecs, hecse, seggvakarc* stb. (+ DS: 23,06%); *ablakpárkány/tőc* (+ DS: 20,5%); *szövőszék/esztováta* (+ DS: 10,53%); *szemüveg/pápaszem, ókularé* (+ DS: 28,19%); *felhő/felleg* (+ DS: 12,32%); *pénztárca/bugyelláris, buksza* (+ DS: 40,54%); *boríték/koperta* (+ DS: 33,33%); *pióca/nadály* (+ DS: 25,64%).

A másik két csoportba sorolható lexémák esetében azt láthattuk, hogy a változatok megjelenése nem függött az országhatártól. E harmadik csoportban azonban egyértelmű az országhatár nyelvhasználatot befolyásoló szerepe: a dialektális, de még inkább a DS adatok egyértelműen (valamennyi fentebb felsorolt lexéma esetében) a határon túli adatközlők nyelvhasználatában jelennek meg: mindez egyértelműen igazolja a határon túli nyelvhasználatához eddig is nyelvi tényként kapcsolt fáziskésés jelenségét, ill. az átmeneti állapot nagyobb fokát. Emellett azonban tükrözhet olyan jellemzőket, amelyek szorosan összekapcsolódhatnak az iskolai végzettséggel mint független változóval: így érzékelhetjük a nyelvhasználatot jellemző dialektális változatok megadása mellett például a magasabb presztízsértékű variánsok ismeretéről való tájékoztatás igényét, a szintén magasabb iskolai végzettségű adatgyűjtőkhöz való nyelvi alkalmazkodást, esetleg a saját beszélőközösség nyelvi valósága tükröztetésének szándékát. Mindezek értékelése, ill. az egyéb független változókkal jellemezhető adatközlőkkel való összehasonlítás majd csak a teljes korpusz ismeretében, attitűdvizsgálattal kiegészítve és számos egyéb tényezőt figyelembe véve válhat egyértelműbbé.

5. Összegzés

Összegzésként Kontra Miklóst idézhetjük: „a legmagasabb iskolai végzettség föltehetően csökkenti a standard nyelvhasználatból való eltéréseket, de bizonyosan nem szünteti meg őket. Vannak olyan nyelvi változók, amelyek nem sztenderd változatait az egyre magasabb iskolai végzettség sem tudja kiiktatni a használatból” (Kontra szerk. 2003: 177). Ezt a megállapítást informatizált nyelvi korpuszunk objektív adatai alapján is nyelvi tényként kezelhetjük, ugyanakkor a bemutatott összefüggések miatt rendkívül fontosnak kell tartanunk a különböző nyelvi változók, változatok és a független változók kapcsolatának árnyalt bemutatását. Mindenképpen számolnunk kell a már korábban is említett attitűdvizsgálatok (pl. Kožik 2004, Lakatos 2007) és saját eredményeink ellentétes irányú tanulságaival is: azzal, hogy a diplomások eleget akarnak tenni annak az általános elvárásnak, hogy „helyesen”, „szépen” beszélnek, s ez a standard változatok preferálását hozza magával (Domonkosi 2007: 148); ugyanakkor azzal, hogy a legmagasabb iskolai végzettségűek számára a nyelvjárás érték, megőrzését fontosnak tartják (vö. Lakatos 2007: 160–1).

IRODALOM

- Andorka Rudolf 1997. *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Bauer, Laurie – Trudgill, Peter ed. 1998. *Language Myths*. New York: Penguin Books.
- Bokor József 1995. *Regionális lexikológiai vizsgálatok a nyugati magyar nyelvterületen*. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság.
- Chambers, J. K. – Trudgill, Peter 2002. *Dialectology*. Second ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cs. Nagy Lajos 2003. *Lexikológiai vizsgálatok a Medvesalján*. Komárom–Dunaszerdahely: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó.

- Domonkosi Ágnes 2007. Nyelvi babonák és sztereotípiák: a helyes és a helytelen a népi nyelvészeti szemléletben. In: Domonkosi Ágnes – Lanstyák István – Posgay Ildikó szerk., 2007. *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 71. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 141–153.
- Gitte Kristiansen – René Dirven (ed.) 2008. *Cognitive sociolinguistics*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Imre Samu 1987. *Nyelvjárási szókészletünk néhány szerkezeti kérdése a magyar nyelvatlasz anyaga alapján*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kiss Jenő 2008. Nyelvi változás – kutatói dilemmák. *Magyar Nyelv*. 263–85.
- Kiss Jenő szerk., 2001. *Magyar dialektológia*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Kontra Miklós szerk. 2003. *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Kožik Diána 2004. Nyelvjárási attitűdök a szenci és környékbeli pedagógusok körében. In: P. Lakatos Ilona – T. Károlyi Margit szerk., 2004. *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcsere*. Budapest: Tinta Kiadó. 50–58.
- Lakatos Katalin 2007. A kárpátjai magyar iskolások és pedagógusok nyelvjárási attitűdjéről. In: Guttman Miklós – Molnár Zoltán szerk., V. *Dialektológiai Szimpozion*. 2007. Szombathely. 156–163.
- Lanstyák István 2007a.: A nyelvi tévhitekről In: Domonkosi Ágnes – Lanstyák István – Posgay Ildikó szerk., *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Segédkönyvek a Nyelvészet Tanulmányozásához. 71. Budapest: Tinta Kiadó. 154–173.
- Lanstyák István 2007b. Általános nyelvi mítoszok. In: Domonkosi Ágnes – Lanstyák István – Posgay Ildikó szerk., *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Segédkönyvek a Nyelvészet Tanulmányozásához. 71. Budapest: Tinta Kiadó. 71. 174–212.
- Lanstyák István 2009. Nyelvművelés, nyelvtervezés, nyelvmenedzselés. Jazyková kultura, jaykové plánovanie, jazykový manažment. Stimul Pozsony –Bratislava.
- Molnár Zoltán Miklós 1992. Szociolingvisztikai sajátosságok egy Lendva-vidéki élőnyelvi anyagban. In: Szabó Géza szerk., *Magyar dialektológia. Stilisztika*. Szombathely: A BDTKF Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai 1. 45–57.
- Murádin László 1980. Nyelvföldrajzi adatok a magyar parasztság rétgazdálkodásának szókincséhez. *Nyelv-és irodalomtudományi Közlemények XXIV. évf. 1. szám*.
- P. Lakatos Ilona – T. Károlyi Margit – Iglai Edit: A hármas határ mentén gyűjtött korpuszok feldolgozási lehetőségeiről. In: Hári Gyula szerk., „Végetlen a tér, mely munkára hív” *Köszöntő kötet Révay Valéria 60. születésnapjára*. Veszprém: Pannon Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék. 139–146.
- P. Lakatos Ilona szerk., 2002. *Mutatványok a hármas határ menti nyelvhasználat kutatásából*. Nyíregyháza: Bessenyei György Könyvkiadó.
- P. Lakatos Ilona – T. Károlyi Margit szerk., 2004. *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcsere*. Budapest: Tinta Kiadó. 50–58.
- Szabó Géza szerk., 1990. *II. Dialektológiai Szimpozion*. VEAB Veszprém.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2004. A nyelvi variancia kognitív leírása és a stílus (Egy kognitív stíluselmélet vázlata) In: Büky László szerk., 2004. *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei*. VI. Szeged: SZTE Általános Nyelvészeti Tanszék, Magyar Nyelvészeti Tanszék. 143–160.
- Végh József 1978. Csűry Bálint öröksége. *Magyar Nyelv* 425–34.

Über einen Sprach(gebrauchs)Mythos(?) im Lichte der Tatsachen

P. LAKATOS ILONA – T. KÁROLYI MARGIT – IGLAI EDIT

In unserem Aufsatz suchen wir Antworten um zu rechtfertigen oder zu verwerfen den folgenden Sprachmythos: Dialekte werden nur von ungebildeten, einfachen Leute gesprochen. Zur Antwortgabe wurde ein in dem „Forschungsprojekt OTKA K 76239“

digitalisierte Korpus genutzt, das aus Dreiländerecke (Ungarn – Rumänien – Ukraine) stammt. Das Korpus enthält die Daten von allen Informanten mit hoher Bildung. Die Untersuchung der morphologischen und lexikalischen Erscheinungen zeigt, dass von Informanten mit hoher Bildung meistens die Standard-Version der Sprache gesprochen ist, aber bestimmte Sprachvarianten gehören zur Sprachnorm von Studierenden. Der Aufsatz auch zeigt, dass die Verhältnisse unter den verschiedenen Sprachvarianten, Sprachvarietäten und unabhängigen Varianten darf nur umsichtig, mit Berücksichtigung einer Reihe von außersprachlichen Faktoren analysiert werden. Die werthaltenden und die identitätsausdrückenden Funktionen der Dialekten sind für Informanten mit hoher Bildung sehr wichtig.

Tárgymutató: sztereotípiák, mítosz, morfológiai jelenségek, lexikológiai jelenségek, attitűdvizsgálatok, standardizmus, homogenizmus, nyelvjárás, nyelvi változók, szociodialektológiai vizsgálat, független változók, kommunikációs kompetencia, társadalmi mobilitás, nyelvi korpusz informatizálása, változásvizsgálat, dialektális változat, standard, variabilitás, fáziskésés

Névmutató:

Andorka Rudolf
Bauer, Laurie
Bokor József
Chambers
Cs. Nagy Lajos
Gitte Kristiansen
René Dirven
Domonkosi Ágnes
Guttman Miklós
Hári Gyula
Imre Samu
T. Károlyi Margit
Kiss Jenő
Kontra Miklós
Kožik Diána
Kristiansen, Gitte
P. Lakatos Ilona
Lakatos Katalin
Lanstyák István
Molnár Zoltán Miklós
Murádin László
Szabó Géza
Tolcsvai Nagy Gábor
Trudgill, Peter
Végh József